Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Bréfa- og málasafn Benedikts Sveinssonar 1884-1944, seinni hluti

Bjarni Benediktsson – Benedikt Sveinsson – Kaupfélag Norður-Þingeyinga

Tekið af vef Borgarskjalasafnsins

bjarnibenediktsson.is

Einkaskjalasafn nr. 360
Benediktarskjöl
Askja 5-12, Örk 1

©Borgarskjalasafn Reykjavíkur

8.

Framleiðslu vörur. +

+ Markaðir og sala.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

a

Sala á framleiðslu-vörum.

Þátt svo virðist, þegar kaupfélögin kryndu starf sitt, að meðal vöru óvinnu-vörum að því, hve þau fengu eftirgjafa eðlilegan varning með góðum kjörum, þá kom það í ljós síðan saman, að sala á framleiðslu kaupfélagsmanna er hvorttveggja, mikilvægara og erfiðara viðfangsefni en öflun varnings frá öðrum.

Þeim, sem fæst við verzlun á völeg-um og heilbrigðum tímum, verður það bráðlega ljóst, að auðveldara er að kaupa inn vöru en að selja þar. Vöruverð er á góðum varningur, sem keppt er um að kaupa út. Á Kuumátta náðlaðsmar hefir á síðustu árum valdið óþrifnikilli framleiðslu. Má nefna þar dæmi, sem kemur við vöru, sem Íslendingar flytja inn. Í Norður-Ameríku er hreint framleitt með þeim aðferðum, sem vísindi og vélasmíði hafa sýnt hezta; en slíkum kemur

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Þat fyrir þegar framleiðsla sumarsins er hilkein að selgast þá er framleiðslan frá síðastliðnu ári ekki seld að fullu.

Þat hefir því orðið hlutverk kaupfélaganna að liggja í þrotlausri baráttu við þröng og erfitt markaðsástand. Hvað eftir annað hafa eldri markaðir lokazt og þá hefir orðið að leita nýjra. Á síðastliðna V.h.þ. hefir verðlí ófögnuðr fjöðrunarstyrjaldir, greitt sölu og hækkað verð til þess eins að gera „ástandið" síðar verra en nokkru sinni fyrr.

Íslenzkar landbúnaðarvörur hafa aftur verið lítið eftirsóttar erlendis. Ísland var mest keðmegt áti í löndum fyrir skreið og lýsi. Mesta undantekningin frá þessari regla var þegar stríðinnar Englands kóst og þar var mikil þörf fyrir nýtt kjöt, enda var útflutningur lifandi sauða um tíma góð tekjugrein fyrir íslenzkan landbúnað. En ýmsar ástæðr, svo sem mótspyrna enskra banda, hræðsla við sauðfjársjúkdóma og síðast samkeppni annarra landa á markaðinum, gæðu enda á sauðaútflutningnum er hann hafði staðið um nokkra ára tugi.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

I.

Útflutningur sauða.

Vegna þess, að sauðaútflutningurinn hafa verið ~~gert~~ verð góð skil í Ráfla Jóns Jónssonar, skal hér flýtt yfir sögu farið.

Útflutningur sauða var ekki óþekktur í ísl. Þingeyjarsýslu áður en K. H. þ. var stofnuð. Útlendir fjárkaupmenn komu stundum og kýlda markaði. Og aðkaup var seut út á vegum Kaupfélags Þingeyinga. Um þennan útflutning er nú erfitt að skrifa nákvæm lega. Þeir, sem að honum stóðu, eru allir dánir.

Við upphaf K. H. þ. vóru sauðir aðalvaran, sem út var flutt. Tala þeirra var árið 1894 538, og verð það, sem fyrir þá fékkst kr. 9170 21. Var, þegar hér var komið, farið að leggja verð á fé þó, sem til Breiðafjarðar fór, þótt eðlar yrði þaðan um þá lagna, er ekki var leyfð leyft að flytja fé upp til sveita, heldur var að slátra þeim á uppskipunarstaðnum.

Útflutningur lifandi fjár hafði

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

allaf mikla ammarka í fór með sér. Meðferð var einatt verstu á skepnum, hversu sem fjell um sjóflutningum, þótt út yfir tæki þegar skipin lentu í óveðrum, sem einatt var hætt við á haustin. Það kom stundum fyrir, að sauðir fórust þá svo hundruðum skipti; eitt sinn meginhluti fjárins.

Þar, sem útflutningur og sala sauðanna fór fram á ábyrgð eigenda, var auðvitað stöðugt yfirvofandi stórtjón af útflutningunum. Til þess að draga úr slíku í hætta og gæta hemi á stærra árabil var um skeið nærri vætt um stofnun sauðaábyrgðarsjóða innan kaupfélaganna. Skyldi árlega lögð nokkur fjárhæð af verði útflutningssauðanna í þessum sjóð, og greiddar úr honum bætur þegar stórtjón bar að höndum. Aldrei kom til þess, að sjóður þessi yrði stofnaður. ~~stofnun hans aldrei~~ ~~sjóð hann aldrei~~. ~~Það~~ Fundust aðrar leiðir til þess at hana sauðunum í verð, og fleiri, sem hlut áttu að máli, fögnuðu því að þurfa ekki lengur að flytja sauðina út lifandi.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

II.

Slátrhúsin og kjötsala.

Nokkru eftir

Um aldamótin tóku kaupfélögin at koma upp slátrhúsum og koma nýjum skipulagi á ~~med~~ um frágang og sölu slátrgæðafurða. Allt þangat til hafði allt slátt verið í mesta niðurlægingu enda ~~verð~~ mjög lágt þat, sem fyrir afurðirnar fékkst. ~~Lágt.~~ Sauðfjárflutningi var at vísu enn haldið áfram. En þat var margt af sauðfé, sem ekki var hæft til útflutnings en gat ~~orðið~~ verið sæmilegt markaðsvara með ódýru söluaðferðum.

Til þess at slátrhús fengi nægilegt verkefni, varð at gera ~~allmikla~~ allmikla breytingar á búnaðarháttum einkum á leggja niðr ræktun en ~~fjölgaða~~ eignast dilka. Þótt þat væri almennur vilji meðal félagsmanna í kaupfélagi Þingeyinga at koma upp slátrhúsi, þá þurfti til þess nokkurn undirbúning.

Árið 1907 kom kaupfélag Þingeyinga upp slátrhúsi á Húsavík. Sala á vörum þaðan gekk vel, og var

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þat hvat til at hefjast handa í H.Á.þ. þótt ekki væri eins annað húsrúm að gera á Kópaskeri en kjallara reyja hússins var samt ráðizt í að hefja slátrun haustið 1908. Verkstjóri var fengin úr Húsavík og vandað til slátrunar og um frágang kjötsins eftir þángað. Tilraun þessi var smátæk en gafst vel. Kjötið þótti gott og náði góðu verði. Var auðsét, að hannað var á rétta leið í fjárræktarmálunum.

Kjallararíminu reyndist brátt allt of lítið fyrir slátrunina, því að aðsókn að sláturhúsinu fór ört vaxandi. Á liðnum fjórum árum var reist nýtt sláturhús. Það var úr steinsteypu, vandað og hentugt. En reynslan sýndi þegar á næstu árum, að það var allt of lítið.

Mörgum þótt, sem sækja verzlun til Kópaskers, en vel fallnar til sauðfjárræktar, hefði kjötið, sem er flutt út frá Kópaskeri, alltaf þótt góð vara. Á fyrstu starfsárum sláturhússins var kjöt af góðu vetrargömlu fé eftirsótt í Noregi. Það kom sér vel fyrir þá, sem eru stundum eppeldi sauða, gátu þeir um fengið sama verð fyrir fé vetrargamla, og áður var greitt

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

fyrir lodvetra sauði, en slátur átu þeir sjálfir og hamast hjá elli áhattemm, sem stöðugt fylgdi útflutningi sauðanna.

Komma eftir stofnun ~~fyrsta~~ slátrhúsins var gerð tilraun ~~með~~ ~~með~~ að selja í Reykjavík kjöt af fullorðnu geldfé. Það gafst svo vel, að síðan hefir slík sala verið stundað með góðum og opt ágætum árangri. Ekkert var kjötið, sem þannig var selt í Reykjavík, sallað niður sama ~~haustið~~ haustið. En síðan 1930 er kjöt þetta að mestu frystt, og reykt á sölustaðnum. Af auglýsingum Reykjavíkurblaðanna virðist mega sáa, að „Kópaskerskjöt" og „Hólsfjallahangikjöt" þyki sérlegar vönduðu í höfuðstaðnum.

Útflutningur sláturfjárafurða var um mörg ár langfeldur fyrir S.Í.S. eins og önnur kaupfélög. En eftir lok ófriðarins 1914–18 tók þessum markaði að hnigna. Danski saltkjötsmarkaðurinn lokaðist alveg. Í Noregi var um hríð að selja nokkuð. En þar fór jarðrækt og framleiðsla kjöts hraðvaxandi og fjöldi sellt sér það mark að framleiða innanlands allt það kjöt, sem þeim þarfnaðist. Var um hríð ~~illt fyrir ríki~~ ekki annað sýnna, en allt

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

kjötsala til Noregs stóðvadist sökum þess, að þar var lagðar svo hár innflutningstollur á kjöt, að nærverulega var sama sem innflutningsbann. Þat tókst ad víxu at semja vid Nordmenn um lækkun á innflutningstollinum og fá leyfi til innflutninga á vissu magni kjöts árlega, sem færi smám saman minkandi.

Eins og vei var kannid vard at leita nýjr markadar fyrir útflutningskjötit. Eins og sökir stóðu var ad eins um eina leid ad gjöra, ~~at~~ ~~stríta sér~~ til Breta, gjörda ~~kaupandar~~ sauðakaupandanna.

England flytur, sem kunnugt er, inn ógrynni kjöts, mest dilkakjöts frá suðurhelmingi jarðar, sem kemur á markadinn þaðan. Til þess ad nota enska kjötmarkadinn vard ad kaua upp frystihúsinu í sambandi vid slátarhúsin og hafa sitt á skipunum med frystirúmum.

Árid 1928 var kannid upp frystihúsi og slátarhúsi á Kópaskeri og er þeirra ~~byggingar~~ húsa nánasta gætid á öðrum stöðum í þessu riti. Ári fyrr hafði Eimskipafélag Íslands ~~keyt~~ smíðad skip til frystiflutninga. Var þar med unt ad senda frystar vörur frá Kópaskeri

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

til útlanda og innanlandshafna, auk þess sem frystihúsið kæmi að góðu leiði við geymslu ~~geyma~~ matvæla til heimanotkunar.

Það þór líkt um ~~um~~ frystihúsið og gamla slátrhúsið. Það reyndist þrátt of lítið. Verður ekki hjá því komizt að gjöra innan skamms gangverðar ~~tilraunir~~ ráðstafanir um ~~um~~ nýtíska slátrun, þar sem sauðfjár eigni kjörsins fer stöðugt vaxandi.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

III.

Sala á ull og gærum.

Ull var á langa tíð í vora, sem veitti ~~gjald~~ landsmönnum í Norðr-Þingeyjarsýslu gjaldeyri til útlendra viðskipta. Lausakaupmenn fengu lítið annað til endrgjalds fyrir vöru sínar en ull og nokkuð af tólg, einkenni frá stærri landeiningum. Þessar vörur vörðu líka einkar hentugar í öllum flutningum.

Það hafði verið lengi ~~búið á vera~~ fyrst, at meðferð á ull var langt frá eins góð og nauðsyn bar til, ~~eða~~ hún átti at ná sömu legu verði erlendis. En þar var útill vegur til umbóta, þar sem kaupendur ullarinnar gerðu at jafnaði líkinn verðmun á góðri og óvandaðri ull. Endurbætur á verkun ullarinnar urðu at mestu at bíða þangað til kaupfélögin tóku við sölu og útflutningi þessarar vöru.

Í sögu Kaupfélags Þingeyinga er greinilega skýrt frá fyrstu aðgerðum kaupfélagsins, og gerist ekki þörf at

sekja þá sögu hér. En allt þá kaupfélögum varð svo brátt gott orð erlendis. Varð það líka af sömu ástæðum þorgöngu kaupfélaga, að lögskipað var mat á ull, þótt lengi væri við áhugaleysi að stríða í þá átt.

Hjá Kaupfélagi Norðurþingeyinga var fyrir aldamót komið á fleiskem á innlagðri ull, og fátíð mat semenn skipaðir, þeir Tryggvandar Sigurðsson á Svartastöðum og Jón Tryggvandarson á Brekku vóru lengi ullarmatsmenn kaupfélagsins. Síðan ullarmat var lögskipað 1916 hafa Guðmundur Tryggvandarson og Jón Árnason haft matið á hendi.

Ullin hefir áðurnefnd vóru, þessar verið hátt verðsuæfleum. Árið 1908 var seiknings verð á hvíti ull nálægt 1 kr. kg., en 1919 um 6 kr. kg. Árið 1931 var ullin komin í svipað verð og 1908. Síðan hefir verð verkkað batnað en verið óstöðugt. Vit lok ársins 1942 lá eins og annars staðar þeggja árs forði af ull óseldur í húsum K.Þ.

Síðari ár hefir verið vemið á efling ullariðnaðar í landinu og er það vel farið. Komið hafa fram tillögur um, að K.Þ. komi upp kemiskri vélum í héraðinu. En

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

framkvæmdir í þessu máli eru auðvitað óhugsandi fyrst um sinn. Vari þess þó þörf að sýt ~~fyrst~~ist til að gera all nothæfa innanlands, en sú sem stendur vantar tilfinnanlega allavíðu vélar í landið, einkum Rennibekkvélar.

Um gufuskip kaupfélagsins er fátt að segja. Verð á garnum er ~~mikið~~ mjög lágt hreytingum, og kemur þar bæði til greina allarverð og tízka. Meginhlutann af garnum, sem til falla í landinu, verður að selja til útlanda ~~svo hvaða~~ við hvergi þó verði, sem býðst í hvert sinn.

Þótt K.Þ.Þ. hafi látið af þvi stutt, má samt geta þess hér, að í Leirhöfn hefir um nokkurt skeið verið rekin ~~vinnustofa~~ verkstöð, sem býr til húfur og fleiri vörur úr sauðskinnum. Það hefir oft verið byrjað ~~á þessum stíl~~ smátt, en síðar verður öflugt. Má vel fara svo, að „Húfugerðin" í Leirhöfn verði undanfari þess, að héraðið sjálft úr garnum, í stað þess að selja þá úr landi fyrir lítið verð.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

III.

Ýsar útflutningsvörur.

Framleiðsla er svo einhæf á verzlunarsvæði Kaupfélags Þingeyinga, að sauðfjárræktin ~~hefur mest á seggja~~ varðar mestu um afkomu héraðsins. Kaupfélagið hefir frá upphafi kaupið í vetur mestum hluta af sláturvöruum héraðsmanna. En hin síðari ár hafa ýsur vörur, sem helgast til hlunninda, farið fjaðrandi. Selskinn og selfeiti er fáséð ár sögunni og arðurinn af mikluu meiri en áður. Refaskinn, einkum alifeld úr okkar, ~~er tolverð~~ er mennu oft seld án milligöngu kaupfélagsins, einkum til „Loðdýraræktarfélags Íslands". Þegar fyrsta kaupfélagsins var byrjað á útflutningi hrossa, er framhald þess var hindrað af yfirstandandi ófriði. Um útflutning annarra sjávarafurða verður getið í kaflanum um útibúið á Raufarhöfn.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

9.

Flutningar og samgöngur.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Flutningar og samgöngur.

Í grein af reksti K. K. þ., sem hefir lengst verid mestum vandkvædum bundin, er samgöngunum, bæði ad flytja ad vöru og sendu hafda. Stafa þessar erfidleikar af því, ad ~~hafnarskilyrdin eru erfid~~ illt er til hafna.

Áður en Kaupfélagid var stofnad leöfdu ad eins kaumid seglskip til Kópaskers, einkenn frá Brúnufélaginu og Thórshöfnska verzunarfélaginu. Þau kaumu ad eins á bezta tíma árs, fyrra hluta sumars, og gekk því ekki utid ár sleysa. Providence, skip Thórshöfnska félagsins lasthadist svo þar á höfninni, ad þad vard ósjófært og kaust ekki heim til sín. Tvö skip frá Örum & Wulff strönduduu sídar á Kópaskeri. Urdu þessi slys nytz til, ad spilla tranuti hafnarvirkjum.

Þad var því nytz til bóta er einskipa dóku vid Flateyjunni til Kópaskers. Þau vönu ekki í vönu hvalla sem seglskipin vegna þess, ad þau gátu ávallt fordad sér hvat ef vedur versnadi.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Framan af árum gekk ~~[illegible]~~ þó oft illa að fá þau vátryggð þangað nema um ~~yfir~~ sumartímann. Og þótt þeim væri ellað að kæma við, þótt þau stundum fram leiðu ef eitthvað var að veðri, eða jafn burtu áur þess að afgreiðslu væri lokið, ef veður fór versnandi. Varð slikt oft til óþæginda og aukakostnaðar. Öll þau ár, sem Zöllner var umboðsmaður kaupfélagsins má að vísu telja, at ~~[illegible]~~ ferðanlega líkt hjá skipstjórarnir vóm staðnum ~~[illegible]~~ hlýðnir og útgerðarmönnunum vildi greiða fyrir samgöngum ~~[illegible]~~ vorum á allan hátt. En um ~~[illegible]~~ vóru skip gekk oft niður. Eitt af skipum "Thore-félagsins átti einu sinni að skila á Króksfjarðarnesi vöruum. En skipstjóra þótti af einhverjum ástæðum hentugra að fara framhjá. En næsta nótt strandaði skipið í betra veðri austur á Bakkafirði.

Skip þau, sem Zöllner hafði í förum vóm flest eða öll norsk. Þannig þeirra vóm "Stamford", sem Jón Jónsson getur um, og "Fridtjof". Síðarnefnda skipið var lengi í förum til Íslands, þar á meðal með vöru K.K.F. Þó skipið farnaðist altíð einkarvel. En það hætti Íslandsferðum um 1910 og

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

var þó ekki langur tíma fyrst til erfiðra ferða.

Skömmu eftir að „Freidhof" var úr sögunni, var smíðað skip, sem var ætlað til flutninga fyrir kaupfélögin. Það hét „Magnhild"; einkar vandað og smíðið eftir því, sem segnsla undanfarandi ára hafði sýnt hentugast. Skip þetta var að vísu eign Zöllners, en af öðru norsk eign. Þetta skip var í förum um hríð. En við upphaf stríðsins seldi Zöllner sinn hluta í skipinu til þess að það yrði eingöngu eign hlutlausrs ríkis, enda varð nú af mesta lokið viðskiptum Zöllners og kaupfélaganna.

Eftir að heimsstyrjöldin hófst gekk erfiðlega um siglingar, einkum til baka til hafna. Allar áætlunarferðir komust í óreglu. Sum skip, sem vörur í ferðum til Íslands, fórust, eða var lagt upp. Sum lentu í ónáð stríðsaðilja og kaumast ekki hingað fyrir á sök. En nú var sem betur fór, skamt að bíða þeirra skipa, sem hafa hálft á þriðja áratug verið óþarfavöllur Íslendinga um siglingar.

Eimskipafélag Íslands var stofnað í byrjun árs 1914. Fyrra hluta næsta árs vörn tvö fyrstu skip þess fullgerð og hófu siglingar. Norðurlandsskipið „Goðafoss"

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

tók bátt at flytja vöru til Kópaskers og bátt var höfnin sett á áætlun millilanda ferða. En það höfðu áðurnefnd gufuskipafélögin aldrei gert.

Allt frá stofnun Eimskipafélags Íslands og fram að núverandi stríðsástand hefir ~~það~~ félagið annast mest af ~~millilanda~~ úthafsflutningum fyrir K.Þ.Þ. En áður skip tóku á sigla þaðan eingöngu til Austurheims annast skipaútgerð ríkisins mest af flutningunum.

Strandferðaskip ríkisins og flóabátar Norðurlands koma nú á Kópasker í flestum ferðum og skip þau, sem K.Þ.Þ. hefir til flutninga á vörum í heilum förmum, flytja ~~skila~~ vöruna á Kópasker þegar þess gerist þörf. Má þá þú telja, að eftir þríslen ástæðu leggja, sé samgöngum til Kópaskers á haginn vel borgið.

Síðan fóst varð hafnleiðum um héraðið er að sannsinni greitt um ~~um~~ flutning forþega til annara ~~landshluta~~ héraða. Sími var lagður til Kópaskers 1916 og póstferðir hafa verið aukna. Til þess að greiða fyrir samgöngum innan héraðs hefir K.Þ.Þ. keyptt tvo bifreiðir og hefir innan þeirra nokkuð farþega á sínum.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

4.

Sel 1

10.

Heimili kaupfjelagsins

og nágrenni.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Heimili Kaupfélagsins og nágrenni.

Þar sem nú stendur kaupstaðinn Kópasker var fyrir hálfri öld engin byggð eða mannvirki. En á alþingi árið 1877 var Kópaskersvogur löggiltur sem verzlunarstaður og hann þangað úti fór skipaútgerðarkaupmanna flest ár til 1894, er einskipa kaupmaðurinn fyrsta sinn með vöru til Kaupfélagsins nýstofnaða.

Vit þeim er eyðivog nam K. Þ. Þ. land. Í fyrstu vildi þá aðstaðan að geyma vöruforða sinn undir segldúk einu eigendur tóku vel honum. Fyrsta húsið Kaupfélagsins var stofa á bæ í greiðaleiði, en nógsemdar skorti fyrsta „pakkhúsið," fyrir vöruna á innleiðslu vöru. Á næsta ári reisti félagið samlegt hús, — og hefur verið að því í fjörutíu ár að færa út kvíarnar.

Þróun stofnana er oft sýnd með töflum og línuritum. Vangt

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

um betra er til skilnings at bíta á verkin sjálf.

Mannvirki. Þau, sem kaupfélagið á nú, eru ~~einkum~~ þessi (helzt): Sölubúð steinsteypt, með geymslu á lofti og kjallara; skrifstofuhús með mörgum herbergjum til íbúðar og geymslu og áfastur vörugeymsluhúsi; slátrunarhús og frystihús samstæð, og ýmis smærri hús til geymslu og annarra afnota. Einfremur hefir kaupfélagið eignazt steinsteypt íbúðarhús, „Ólafsnes", sem er ætlað til íbúðar handa starfsmönnum félagsins.

Bryggjum og vatnsveitu hefir kaupfélagið komið upp ásamt nauðsynlegum fylliingum og fjörustjallum.

Forðinn er fjögur íbúðarhús, eign einstakra manna, auk margra útihúsa. Allt þorpið raflýst, og Ólafsvíkurkerfi þess nær til flesta bæja í Nesþvera.

Ef ferðamaður kemur til Hafnarfjarðar á góðviðrisdegi, þegar flutningaskip er á höfninni, getur hann séð kaupstaðinn, sem fylgist allvel með tímanum þótt smátt sé og afskekt. Vöruum er skipað upp og fram á stóraum flutningabátum, sem eru dregnir af vönduðum vélbátum. Við bryggjurnar

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

er vörunum lyft upp á hjólreiðir, sem flytja þær að dyrum geymsluhúsanna eða sölubúðar. Er eki mjög skipt um þá þeirri tíð, þegar öllum vörum var skipað í land á smáum ~~[illegible]~~ röðrar bátum og þær síðan bornar á bryggjunum upp í hús.

Á landi þarf eki allir flutningar fram á hjólreiðum. Reiðingshestur er þágat sjón á Höfaskeri.

Skammt frá Höfaskeri standa gömlu höfuðbólin Svartarstaðir og Breiða og er kaupstaðurinn í landi Svartarstaða. Þar er einnig lakaríbústaðurinn Ós og nýtýlið Vroll. Heimavistarskóli og kirkja eru einnig á Svartarstöðum. Var Breiðholakirkja flutt þangað. En í landi Breiðu hefir verið veist nýbýlið Garður.

Þeir þeir, sem hér hafa verið sendir, munda óðamt Höfaskeri vilt hverfi, sem á morgu er höfuðstaðurinn við vestur kaupfjelagsins. Þar fast vinnukraftur við afgreiðslu skipa og ýmis atkallandi störf, sem á verzlunemni ~~tilheyra~~ lúta. Og þar er tekið á móti gestum, sem í kaupstaðinn koma. Á Höfaskeri er eki skilyrði til að halda uppi gistihúsi.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

er allra þag vel lögit.

Í Köpaskeri og í greind þess ~~[illegible]~~ Mi vera, at þad sé heppni, at þar hefir ekki verid sjávarútvegur, med þeirri fáfræði, sem vill fylgja honum eptir. En sakleysi þes stöðugt vaxandi; og allir, sem heima eiga á Köpaskeri hafa handkúnad til studnings vid verzlunarstöðunnar.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

//.

Láka storfsemi ++

++ og á vöðtum fjár.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Lánastarfsemi
og ávöxtun fjár.

Samkvæmt reikningum K.N.þ. hefir það lengi haft ~~óþarfleitt~~ lítils þattar sparisjóðsdeild. Niðurstöðutölur hvers ársreikninga hafa ekki numið meira fáum þúsundum króna, og mætti þar af sýna, að kaupfélagið hefir lítið gert að því að vera milliliður þeirra, sem vilja selja fé á leigu og hinna, sem fé þá taka að láni; hafi engum banki verið.

Þessu er ~~samt~~ þó ekki þannig farið. Í marga áratugi hefir Kaupfélag Norðfirðinga tekið við fé til ávöxtunar hjá þeim, sem þess hafa óskað, og lánað þeim, sem á láni fé þurftu að halda. Þessari milligöngu var hagað þannig, að innlánsvextir og útlánsvextir vörðu um marga áratugi þeir sömu, án þess að óberandi tjón hlytist af fyrir kaupfélagið. Enda sannsýnnast lánastarfsemin þeirri aðferð að reikna ekki dagvexti af innlögunum vöxtum eftir að þau selduist og taka ekki af útlátnum peningum fram til áramóta.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Eru ár frá ári heyrtu lánin undir venjulegar milligjarðir og reikningshald, sem fram fær hvort sem var. Og lengst sem hefir þessi fágæta lánastarfsemi gengið vel.

Þegar K.K.Þ. var stofnað og lengi þar á eftir var engin lelgandi lánsstofnun til í landinu nema Landsbankinn í Reykjavík. Og hann hafði lítið fé til umráða, og lét það mest ganga til útgerðar og kaupmannaverzlana. Kaupfélög og bændur áttu lítinn aðgang að þeim lánum. Og þótt svo hefði verið, var ekki greitt að ná til bankans alla leið úr Norður-Þingeyjarsýslu. Var því vel til fallið, að heima í héraði væri stofnuð, sem aðstaða kæmi í stað bankanna, þótt í smáum stíl væri.

Þegar K.K.Þ. var stofnað áttu þeir engan kost á lánsfé nema hjá sínum erlendu umboðsmönnum. Þeir veittu lán fyrir vörum, sem þeir keyptu handa félaginu og greiddu þá þegar sinn kaup fyrir afurðir, er þeir tóku í umboðssölu. Það var svo til ætlazt, að allar vörur, sem umboðsmenn lánuðu, væri greiddar að fullu á haustin. En þessi er stríð var að allra fyrsta til vetrar, varð því [frekara] lánstími fyrir kaupfélagið, ~~því til þess var ætlast að~~ auk þess, sem nokkurt

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

vard þyrsti stat af verja til ~~byggingar~~ húsagerðar fram
yfir hlutaféð, og eigi var örugt, nema skuldir
við áramót ætli eþ stóð milli félagsmanna.

Það var því vel þegið, þegar þeir
sem lögðu inn hjá Kaupfélaginu meira en
þeir tóku út, þótt mismunurinn standa inni
til næsta árs. Og það gerðu eller líklegt.
Innleignamennirnir fengu svörin ársvexti
af innleign, sem greiddir vóru umboðsmönnum
kaupfélagsins, t. d., en það vóru ungulegir vextir
landsbankans.

~~Það leið~~ Eitt leið á löngu uns
almiklar ~~talsverðar~~ inneignir fóru af safnast í félaginu
og stofnsjóður þess fór vaxandi. Með batnandi
efnahag langaði marga bændur til þess
að endurbæta húsakynni sín. Þeir vildu þá
~~byggja~~ gera vandaðri og dýrari hús en áður var
gert. Komst á sú ólaga — ríkjandi þyrsti milli —
gröngu deildastjórnanna, — at kaupfélagið
lánaði ~~byggingar~~ efni til húsa~~ana~~, og stundum,
ef þörf gerðist, kaup smíða. Var svo ~~upp~~ þár-
heðin endurgreiðsla á næstu árum og þó í
umferð á nýj í sama skyni.

Víðsvegar var lánað en þeim sem
stóðu í ~~byggingum~~ húsabótum eða öðrum stórræðum.
Fátækum fjölskyldumönnum var oft leyft ~~á~~
at skulda um hríð meðan þeir vóru at koma

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

upp börnahóp sínum. Oftast munu þú hafa orðið varir, að þessar skuldir greiðast vel, er börnin öll upp. Þau gerðust þústund um innleignafólk og studda að því, að öðrum veitt sama hjálp, sem foreldrar þeirra höfðu áður ~~fengit~~ notið.

Þú skuggasund kann að koma fram, að ekki ~~sé~~ vert að láta mikið af lánastarfsemi K.K.Þ. Svo mikið hafi verið gefið upp af skuldum þess í kreppuárunum, lánin hafi orðið kaupfélaginu dýr. Satt er það, að mikið tapaðist þá af skuldum. Ekki ~~síðar~~ þó meir en ~~það~~ svo, að félagið stóðst tapið sæmilega. Og engum, sem til þekkir, kemur í ~~til~~ hug ~~er~~ að kenna það lánsfyrirkomulagi. Bankarnir töpuðu þau ár stórfé. Hafa þeir þó sæmilega kennt ~~af~~ ~~völd~~ fyrirkomulag við útlán.

Ísmeur munu áhrif af telja, að lánastarfsemin hafi orðið héraðinu til framfara, ~~bæði fjárhagslega og menningarlega~~ bæði til hagnaðar og menningar. Þótt vokkur líp kæmi fyrir, var héraðið íheim betur statt en áður, og allar vádstofnanir í þessu máli verður að telja ~~völtunar~~ einu og sækir stóðu þau ár.

+

Síðasta vádstofnun K.K.Þ. hf

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

lánveitinga en þar, at árið 1935 var samþykkt á aðalfundi að veita félagsmönnum lán til kaupa á heyvinnuvélum og þjónavélum. Skyldi lánin endurgreiðast á þrem árum, en vélarnar standa sem veðfyrir skuldinni eða hún vera að fullu greidd. Margföld innflutningshöft og gjaldeyrisskortur og síðast ófriðarástand hefir nýtt dregið úr nothæfum þessara heimilda, þótt þörf og hyggileg sé, þegar lánin er framkvæmanleg.

Almennar lánastofnanir veita nú lán til hlöðugerðar með kjörum, sem ekki er á þeri kaupfélagsins að veita. Sama mun hátt gilda um ýmis önnur lán. Er óhjákvæmilegt væri það, ef kaupfélagið tekist að verða félagsmönnum sínum að einhverju sem þeri tökst á hyggjumarárum sínum, þegar það var félitt og reynslulaust.

Í sögu kaupfélaganna hefir stundum verið minst á "Láns félögin" eða sem afla félagsmönnum sínum ýmiskonar lána með góðum kjörum. Ekki hefir þess verið getið, að slík félög hafi verið stofnuð hér á landi. En deildirnar í kaupfélagi verða vorum nútíma ósjálfráð

at slíkum stofnunum.

Það var ekki alls fyrir löngu þekt lán ~~veitinga~~ tökur af ferð, að taka kvikfé á leigu. Þau lán vóru einkum tekin af fátækingum og þótti áhættusöm fyrir lánveitanda. Berum til þess lánskyrin, því að leiga sú, sem tekin var eftir dáinn, þótti hrein og beinn óhagur. Sennilega má mikið þakka það stofna kaupfélagsins, að slík lánskyr þekkjast enn eigi í þessu héraði.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

6

12.

Sjóðslofnanir og sjóðeignir.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Sjóstöfnanir og sjódeigur.

Þegar í fyrstu lögum, sem Kaupfélag Norðurþingeyinga setti sér, var ákvæði um það, að kaupfélagið skuli „safna fé til byggingar fyrir framtíð félagsins, með hundraðsgjaldi af vörum félagsmanna".

Þetta ákvæði var tekið með hliðsjón af þegar fleiri reynslu annara íslenzkra verzlunarfélaga. Það var orðin staðreynd, að þegar harðnar í ári, eða fellögin urðu fyrir ~~[illegible]~~ áföllum ~~[illegible]~~, þá vörn öflugir sjóðir það, sem helzt fleytti þeim yfir torfærurnar ~~[illegible]~~. Sjóðirnir vörn í raunverulegri vátryggingu, sem greitt var til iðgjald í góðu árunum, og mátti svo grípa til þegar vandræði bar að höndum. En þessi vátryggingu var öllum öðrum kostum að því leyti, að greitt fé var alltaf eign félagsins. Gengi allt vel, var iðgjaldið eign þess áfram, sem batti við sig vöxtum og vaxtavöxtum.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Kaupfélögin áttu ad sjálfsögdu vit mikla örduglegleika ad ~~standa~~ etja á fyrstu árum sínum. En lítilfjörmanlegast var þad, hversu lítid fé þau höfdu handbært til þess ad greida med innflutta vöru og önnur útgjöld. Þá var engin banki til, sem veitt gati ~~veitt~~ lán kaupfélögunum eda slíkum stofnunum, og ekki neitt tilgandi af peningum, sem landar höfdu í fórum sínum. Þad var ordin margra alda venja, ad allt þad fé, sem þurfti til ad reka verzlun vid Íslendinga, var lagt fram af útlendum mönnum, og einkum Dönum, sem áttu verzlunina. Af þessu leiddi ad nýtt þurfti ad ~~skapa~~ brjóta um ~~ádferd vid ad útvega~~ öflun rekstrar fjár, til ~~xxx~~ ad koma á óhádri og heilbrigdri verzlun í landinu, landsmönnum sjálfum.

Þetta vandamál, fjársöfnunin og fjárstofnun kaupfélaganna, var vandlegast í ýmsum ritgerdum í fyrsta tímaritinu, sem kaupfélögin gáfu út. En vandlegast var málid lítid til medferdar í grein, sem birtist í „Tímariti kaupfélaganna" II. árgangi, 1897. Þar er medal annars komizt svo ad ordi:

„Enn er þó ekki talid þad, sem ekki er hvad þýdingarminnst fyrir framtídina

og eg sér í lagi vil gjöra hér að umtalsefni, er það er, að hver einstakur félagsmaður getur sér aldeg óhlíðinn legu sapuat alldrjugeum höfuðstóli og það án þess að hafa nokkrar áhyggjur sem þar sjálfur. Þessi fjársöfn geta nefnilega dafnað án þess að allur þorri þeirra, sem taka þátt í þeim, viti eiginlega nakkuð af þvi.

Á þessu ástandi, sem eg hér hendi á, og réttast mun að kalla stofnsjóði, af þvi að aðaltilgangur þeirra og aðalmarkmiðið verður og á að verða þat, að mynda á sinum tíma verðlunarstofn eða stofnfé til þess að borga nú naudsynjar félagsmanna fyrirfram eða út í hönd, hafa nú nokkur af pöntunarfélögunum vorum byrjað um.

Var svo í greinimi bent á, hversu þessum stofnsjóðum skyldi hagað um fyrirkomulag og bókfærslu, og útlistað, hversu áhrifamikir og happasælir þeir gæti orðið, ef lögð væri alúð við efling þeirra.

Stofnsjóður hátt ákvaðið um sjóðstofnunir hjá K.Þ.Þ. kæmi ekki þegar til framkvæmda, var málinu haldið vakandi: Og árið 1901 var á aðalfundi félagsins gerð samþykt „að leggja í sjóð, sem nefndist varasjóður, 3% af verði pantaðrar vöru hvers félagsmanns."

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þetta fyr skyldi varðveita og ávaxta í vörzlum fjelagsins og ekki ~~borga~~ greiða út nema við lát, ársögn eða brottflutning eigandans af fjelagsvæðinu. Eigi að síður var innstæðan í sjóðnum alger sjerstigin hvers fjelagsmanns, og hvildu ekki á henni neinar kröfur fram yfir annað innstæðufé í vörzlum fjelagsins.

Margum árum eftir stofnun þessa sjóðs var skipt um nafn hans til samræmis við nöfn hliðstæðra sjóða ~~hjá~~ annarra ~~öðrum~~ kaupfjelaga; nefndist hann síðan stofnsjóður. En hin hreina sigin kaupfjelagsins, mismunur eigna þess og skulda, tók við nafninu varasjóður. Þangað til var sú ~~upphæð~~ fjár nefnd „efnisstöðvar í kostnaðarreikningi" og var þar safnað um ~~litla upphæð~~ lítið fé á ári.

Stofnsjóður varð þegar mjög vinsæll meðal fjelagsmanna. Öllum var það lýst, hvílíkur ávinningur yrði orðið að því að eiga handbæra við upphaf hvers árs nóga ~~upphæð~~ fjár til þess að greiða með út í hönd alla úttekt ársins án þess að leita til verzlunarinnar ~~með~~ um lán. Þar með gátu allir kaupfjelagsmenn lekið sér í mun ríf þingeyska bándans, án hvatel kaunum í kaupstaðinum til þess að sækja þangað

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

sigu sína, en ekki til þess að leita á náð kaupmannsins um vöruúttekt.

Það er eftirtektavert, að fyrsta sjóstofnun innan K. H. Þ. er sérlegnasjóður. Þannan af árum var fremur lítið á Kaupfélagið sem fallbúa handa við framkvæmdir verzlunarmálanna, en sjálfstæða stofnun, sem fyrsti að vera grunnmúrað fjárhagslega, enda kann áfall við hreint pöntunardeildarfyrirtæki þegar fram vi hvern einstakan viðskiptamann. eða, ef til kann, vegna sjálfskuldarábyrgðar annars. Má til merkis um þenna hugsunarháttu benda á það, að einni skipti á tólfunda kaupfélagsins upp eftirstöðvum kostnaðarreikings og batti fjárheimi, sem til skiptu kann, við stofnsjóð félagsmanna. Við það hækkuðu stofnsjóðseignir um 40 %, og varð úr viðbót mörgum korkomin.

Þegar kaupfélaginu var breytt í sölufélag en fyrirframpöntun var hætt var tillag til stofnsjóðs ákveðið 3 % af verði allrar vöruúttektar hvers félagsmanns. Þó skulu félagsmenn leggja allan verzlunarágóða sinn í stofnsjóð þangað til einstaða ~~í sjóðnum~~ þeirra í sjóðnum er orðin kr. 300.00. Var það ákveðið sett til þess

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ad slíta fyrir gróðaka hvers félagsmanns ~~var til at~~ unz hann var þeim ~~upp~~fjárhæð, sem hver einstaklingur ábyrgist vegna kaupfélagsins ~~sjóðs~~ samkvæmt ákvæðum samþyktanna.

Tunstaðar félagsmanna í stofnsjóði K.Þ.F. fóru síðvaxandi frá upphafi 1930. Árið 1933 var sjóðurinn við árslok ~~á upphæð~~ orðinn kr. 119.512.60. Á árinu 1934 var ágóðaskyld vöruúttekt félagsmanna kr. 138.511.63. Var nú farið að álíta það takmark, að stofnsjóðseign hvers gæti hækkað gæti árlega vöruúttekt félagsmanna. En þegar þar var komið, varð sjóðurinn fyrir þeim áföllum, sem töfðu ~~það~~ um nokkur ár, að ~~xxxxx~~ nærist þar takmark, sem sett var við stofnun sjóðsins.

Eins og á öðrum stað er skýrt frá, var í sambandi við lánaveitingar úr Kreppulánasjóði ríkisins á árunum 1934–1936, greidd út stofnsjóðsliði margra kaupfélagsmanna. Nam sú fjárhæð, sem þannig var tekin út úr sjóðnum, svo miklu, að við árslok 1936 vörn eftirstöðvar hans af einu kr. 71.040.08. Síðan hefir hann vaxið nokkuð og var við árslok 1942 kr. 145.337.11.

Af þessum lauslega áætlunum,

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

~~útbúnaðinum~~ greiðslum ás stofnsjóðs og gjaldþrotlegu verðfalli peninga, hefir það leitt, að eigi er sjóðurinn fær þar á að nú setti maki en hann var fyrir mörgum árum.

Vantanlega verður framvegis unnið með sama áhuga sem fyrr að því að efla þessa nýstofnuðu sjóð. Þótt hannum hefi eigi allt skeið nytz hnignað, efast enginn, að hann hefir þegar gert mikið gagn. Hann hefir eigi síðr ás allmikinn þátt í því, að kaupfélagið hefir lengst af staðið sig samlega í skipskaum út á við. En nikilsverðast má samt telja það, hversu vel hann greiddi leið margra kaupfélagsmanna út ás vandræðum krepputíðarinnar margreyndu.

Varasjóðurinn kaupfélagsins. Þá var liðin leið frá því, að stofnsjóðr S.K.Þ. var kominn á fót, eitt fyrst var að efla kaupfélagið sjálfst fjárhagslega. Þar ~~var eigi gjörr~~ vildiste svo, sem ~~þegar~~ kaupfélagið ~~tapði stofnsjóðinum,~~ ~~þá~~ hefi ~~þar~~ leitt allt fram yfir hið lága innlánsvexti félagsmanna (þegar það hafði starfað um þriðja ár.) Á jólum ársins sáðar var efnistöðunni skattadeildarskipt upp, eins og áðr er sagt ~~frá~~.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Þeim, sem mest var annt um framtíð kaupfélagsins, þótti það samt mjög miðurlagt, að félagið gæti ~~sama sem enga~~ þvinnar enga samningsgöðu. Þínarit kaupfélaganna sýndi fram á það með ljósum rökum, að ríkjandi kaupfélög eru oftast dauðadæmd, ef þau verða fyrir miklum áföllum.

Þegar Söludeild K.Þ.Þ. var stofnuð, var hafizt handa um að efla varasjóð félagsins. Þá var ~~líka~~ lögð hagra um fjársöfnunum en áður, og var álagning á söludeildarvörur var hærri en tíðkaðist annarsstaðar vörur. Líka var nú meiri þörf á veltufé en áður. ~~Fyrir sellufjár~~ ~~[illegible]~~ Viðskipti félagsins fóru vaxandi; en engin vöruforði hryggðu meginhlutann af ársfundi í söludeild. Það var rökkur hjálp í þá átt að auka eigu kaupfélagsins, að allur ágóði af viðskiptum söludeildar var eigu varasjóðs. Stofnsjóður söludeildar (sem séreignar félagsmanna) var aldrei stofnaður meðan þannig aðferðarkerfi gilti hjá kaupfélaginu.

Fjársöfnun K.Þ.Þ. var samt lengi fremur hægfara. Hrein eign félagsins fór jafnvel fremur lækkandi árin 1914—1918. Árið 1915 urðu misfellur á sölu

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ullar hjá kaupfélaginu. En það þótti slæmt
að hafa ullarverðið lagra en út var ~~borgað~~ greitt
hjá öðrum kaupfélögum, og var ~~tek-~~
~~verta~~ allmikla fé úr varasjóði sáðtafað til þess
að jafna tapið við ullarsölunna. Eftir
1916 varð árlegur tekjuafgangur hjá
kaupfélaginu. Efnahagsreikningur þess
árið 1920 telur í varasjóði kr. 25.192.66. Auk
þess átti kaupfélagið „Sryggingarsjóð
galdeyrisvara", sem nefnden var eru leið og
skjótt er þá Skuldtryggingarsjóði.

Varasjóður K.H.Þ. var ekki þegar
reinnum teljandi áfölluum fram að þeim
tíma, sem „uppgjörið" mikla fór fram. Við
árslok 1932 vóru í sjóðnum kr. 57.207.66, og
komst sign hann þá hæst árs en hrunið
~~gekk~~ varð ~~yfir~~. Við árslok 1935 var hann að
eins kr. 37.362.75, en fór svo hækkandi úr
því. Við árslok 1942 telst ~~hún hrein~~
eign varasjóðs (hún hreina eign félagsins)
~~er~~ vera kr. 148.000.00.

Skuldtryggingarsjóður. Í ársskýrslu
félagsins er sagt í Árbók
félagsins, að árið 1916 var sú regla tekin
upp hjá K.H.Þ. að kaupa þáska verði
allar framleiðslu vörur félagsmanna sinna
og skipsávina. Sú leið var áætlað, að þegar
nefndar vörur seldust með ágóða skyldi

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

hann semma í sjóð, sem nefndist: „Tryggingasjóður gjaldeyrisvöru". Hr. Þeim var svo að greiða lagið þegar gjaldeyrisvaran seldist með tapi. skaða. Ekki kom til þess að þarfnast slík töp. Hvorutt gjaldeyrismálag var ekki í gildi semma þrjú ár, og það lánabil var eiginlega vara á stiginu. En skömmu eftir að hin gamla skipan var tekin upp á ný varð augljóst, að mikil afföll yrði á skuldum við félagið. Árið 1922 var sjóðnum skipt upp milli deilda félagsins, og dofnaði vel við það hinir svonefndu „Skuldtryggingasjóðir". Var þeim allað að leggja fram fé til uppgjafa skulda innan deildanna. En þörf slíkra sáðstafana var öllum ljós, og var þegar næstu ár farið að veita styrki úr skuldtryggingasjóðunum. Jafnframt átti Kaupfélagið sjálft einn slíkan sjóð, sem það lagði fé til árlega og greiddi úr tíðarhaðir til uppgjafa. Má sjá af þessu, að K.H.Þ. var kominn á kreppusáðstöðunum árlaug fyrr en víkir tók það mál þ til meðferðar.

Tryggingasjóðir þeir, sem nú hafir verið skýrt frá, stóðuðu allt fram til ársins 1936. Er síðustu gaðnuhliða

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

hinum almenna kreppsláunaráðstöfunum ríkisins. En þá var fjárhæðin, sem þurfti til vegna til upphæðar skulda, svo há, að langt var frá því, að eign skuldbyggingarsjóðanna nægði, og kom þá til varasjóðs kaupfélagsins að greiða það, sem til vantaði.

Skuldbyggingarsjóður K.K.Þ. skiptist um sem fastur sameignarsjóður í kaupfélaginu, og starfar samkvæmt reglugerð. Hannum er ákveðið í lekjur 15% af árskiptum ársagða félagsins og 1/4% af söluverði gjaldeyrisvara. Fjárhæð sjóðsins var við árslok 1942 kr. 12.000.00.

Skuldbyggingarsjóðir félagsdeildanna kana ekki lengur fram á veitingum félagsins, enda mæna þeir á menn úr öðrum.

Viðmiðunarsjóður. Eftir að viðskipti utanfélagsmanna við K.K.Þ. tóku mjög að vaxa, þótti sjálfsagt að setja reglur um meðferð ágóðans af þeim viðskiptum. Mörgum þótti hætt fara í því, að þetta fé væri ekki gert af lekjugrein fyrir kaupfélagið, heldur kæmi að notum öllum íbúum héraðsins. Og þar sem þessi viðskipti voru að allmikluleyti gert af yngra fólki, þá yrði þýðingu einkum varið til þess styðja menn-

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

ingu þess og framtíð.

Ei verð viðurstaða þessa máls, að árið 1938 stofnaði aðalfundur K.Þ.Þ. sjóð, sem heitir „Minningarsjóður Kaupfélags Norður Þingeyinga". Í reglugerð, sem honum var sett, er hlutverki hans þannig lýst í 2. grein:

„Tilgangur sjóðsins er að halda uppi fræðslu í félags- og samvinnumálum, og veita fjárhagslegan stuðning hverskyns minningar- og framfara-fyrirtækjum í félagssvæði K.Þ.Þ."

Tekjur Minningarsjóðs eru 75% af árlegum hagnaði kaupfélagsins af verzlun utanfélagsmanna.

Hefir sjóði þessum tilfallizt allmikið fé. Við árslok 1942 átti hann í eftirstöðvum kr. 17.000.00.

Um fjárveitingar úr Minningsjóði verður getið, þar sem skýrt verður frá starfsemi Kaupfélagsins við ýmisleg almenn velferðarmál, fyrr og síðar.

Sambandsstofnsjóður. Ágóða þeim, sem verður á sekstu „Landsambands íslenzkra samvinnufélaga", er að nokkru skipt til deilda þess, í samræmi hátt og ársarði hvers kaupfélags er skipt til félagsmanna.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

þessi stofnsjóðseign K.K.Þ. hjá Sambandi Ísl. samvinnufélaga nam við árslok 1942 Kr. 105.374.57.

Fjár~~hæð~~ stofnsjóðsins hjá S.Í.S. er ekki talin með, þegar sýknað er saman hrein eign kaupfélagsins við hver árslok. Er það meðfram ~~þarf~~ vegna þess, að ógnir áfalla geta komið fram við samsteypt kaupfélaganna. Þori þó vel á að Sambandsstofnsjóðsinn ~~xxxxxx~~ greiddi þessskaðar tap.

Fyrningasjóður: Hlutverk þessa sjóðs er „að afskrifa og endurbyggja hús félagsins". Í stað þess að leggja árlega viðunandi upp fasteignir félagsins á efnahagsreikning þess, er árlega lagt í sjóð þessan „minst 2% af brunabótamati steinhúsa og 1% af sama mati steinhúsa". Ekki má greiða fé úr sjóðnum nema eftir tillögu félags — stjórnar og í samráði við endurskoðendur félagsins. Er ætlast til þess, að ~~upphæð~~ fjárhæð sjóðsins sé á hverjum tíma í samræmi við það, hvað húsin eru úr gengin, og sjóðurinn sé þar með fær um að standast endur~~byggingu~~smíði þeirra þegar hennar gerist þörf. Var í sjóðnum við árslok 1942 Kr. 80.000.00.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur

Af ofanskráðu sjáist nú sjá, að kaupfélag Norður-Þingeyinga hefir alls ekki varast með öllu það áhvæði sem það í öndverðu setti í lög sín, að safna fé í sjóði til tryggingar framtíð félagsins. Reynslan hefir sýnt það nyðr eindregið, að með stofnun sjóðanna var lekin heppileg stefna. Öllum er nú orðið þat lýst, að sjóðirnir eru einir nytsamir kaupfélagsins og fordi góðra hagfyrninga er bándanum.

Einkaskjalasafn Bjarna Benediktssonar © Borgarskjalasafn Reykjavíkur